

ספרים חותמים

גילה בלס

א. המונוגרפיה של יוסל ברגר בלווי טקסטים של נסים אלוני. ספר הדור מבחינת ההוצאה עצמה. כולל רפרודוקציות רבות. חלקן בצבע. הטקסט הרגיש מאפשר הצצה לתוך עולמו הפנימי של יוסל ברגר. חסרונו היחיד של הספר — מחירו היקר.

ב. מונוגרפיה על הציירת הוותיקה ציונה תג'ר, עם דברי הקדמה של דר' גדעון עפרת ורשימה אוטוביוגרפית של הציירת עצמה. גם ספר זה מכיל רפרודוקציות רבות שחלקן הטוב בצבע. העניין המיוחד בספר זה — בכך שהוא מגולל פרקי היסטוריה מהתקופות הראשונות של האמנות הארץ-ישראלית, בנוסף לבטאו את יצירתה של תג'ר שהיא אחת מהחשובות ומהוותיקות שבאמנינו.

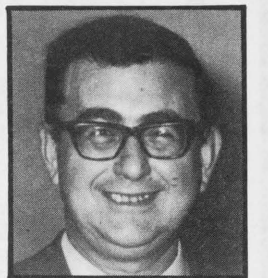
ג. אלבום פקסימיליות, הכולל אקוורלים של נוסא "ירושלים".

ד. "סיפורה של אמנות ישראל" בעריכתו של בנימין תמוז (טקסט) — גדעון עפרת ודורית לויטה.

זהו ספר פפורמאט גדול, המכיל רפרודוקציות צבע ושחור-לבן, הנותן חתך של אמנות ישראל מתקופת "בצלאל" ב-1906 ועד ימינו. ספר המכיל חומר רב כל-כך בנושאים אחרים, אינו יכול בדרך הטבע להיות ספר מחקר יסודי. ופה ושם הוא לוקה אמנם בטעויות ובהערות בלתי-מדויקות. יחד עם זאת הוא פורש תמונה רחבה ומקיפה למדי של האמנות הישראלית ודרך התפתחותה. הרפרודוקציות הרבות מהוות פנורמה מעניינת של מהלך התפתחותי זה.

ה. כדאי לציין את הופעתו מחדש של כתבי-העת "קו" בעריכתה של נילי נוימן. חבל רק שעדיין אין בכוחו לעמוד בלוח זמני הופעות יציב וקבוע יותר.

הלל ברזל

באופן כללי יש לומר שזו תקופה של יערות ולא תקופה של עצים. ההתרשמות אינה מיצירות ענק מונומנטליות, אלא מהצטרפות למכלולי דברים, וזה נכון כמעט בכל התחומים של היצירה הספרותית: בתחום הפרוזה, אני רוצה לציין את "היהודי האחרון" של יורם קניוק, אבל גם כאן לא כהבקעת דרך, אלא איתות למה שאולי יתברר כחידוש ההתמודדות עם הרומאן רחב היריעה. אני רוצה לחשוב על הרומאן של קניוק כתחנה בשורה של רומאנים בעלי היקף שאנו מתבשרים עליהם ואשר פרקים מהם כבר הופיעו. כוונתי ל"גירושין מאחרים" של א.ב. יהושע, ל"מנוחה נכונה" של עמוס עוז, ולרומאן בעל היקף ששמו טרם נקבע של יצחק אורבך-אורפז.

תופעה דומה קיימת גם בשירה. גם פה, לא היתה פריצת דרך, אלא הצטרפות לתמונה מוכללת. יש להזכיר כאן את "השוני המרהיב" של זלדה, את "אבן התועים" של ט. כרמי, "קבר החלוץ" של משה בן-שאול; "מוצא אל הים" של מאיר ויזלטיר; "ארץ בחירה" של יאיר הורביץ; "טוחן אבנים" של דוד רוקח ועוד פרסומי שירים, כמו: פואמה חדשה של איתמר יעוז'קסט; מחזורי שירים בעתונות של יעקב בסר; משה דור ועוד.

חשוב לציין בהקשר זה גם מספר אירועים ציבוריים חשובים, כמו: מתן פרס ביאליק לנתן זך; פרס ישראל לאמיר גלבע וליהודה עמיחי; ואף מאורע שנראה במבט ראשון כשולי — מלאת שלושים שנה לקבוצת "לקראת".

התפתחות מקבילה לסיפורת ולשירה, ניתן לראות גם בדראמה. כאן נתונה הדעת, ללא ספק, לשני המחזות האחרונים של חנוך לוין: "יסורי איוב" ו"הזונה הגדולה מבבל". אלא שגם פה אני רואה את ייחודם של המחזות לא בפריצת דרך, כי-אם בהצגת עולמו הקיצוני-מיוחד של חנוך לוין, בנוסף לפנייה החדשה לתנ"ך, למיתוס ולמקורות ספרותיים אחרים (כמו "תאס" לאנאטול פראנס).

שטח נוסף העומד אף הוא בסימן הכוללות, הוא זה המבטא את מודעותו העצמית של הכותב לתשתית יצירתו. כאן ברצוני להזכיר ספר, שלא זכה לפי דעתי לתשומת לב מספקת, והוא "על הגשר הצר" לאבא קובנר, המהווה מורה דרך מאלף גם לקורות חייו של הסופר בגיטו וילנה וגם להסבר שירתו. בתחום זה יש למנות גם את "הצליין החילוני" ליצחק אורבך-אורפז — מסה שהופיעה כספר, ושממנה ניתן ללמוד על

דרך כתיבתו הספרותית של מחברה, למרות שעיסוקה בכתיבתם של שלושה אחרים. ספר נוסף אותו יש לציין בהקשר זה, הוא ספרו של גרשום שלום — "מברלין לירושלים", וכן את שלושת ספריו האחרונים של דב סדן: "ממחוז הילדות" "ממעגל הנעורים"; ו"עיר ואם בעיני בניה", אשר מצטרפים יחד לעדות מקפת על האדם וטווח גידולו. ספר אחר בנושא זה הוא ספרו של יונתן רטוש — "ספרות יהודית בלשון העברית" כאן קובץ של דברי רטוש על משוררים אחרים, ובעיקר על ביאליק; אבל כדרכו של משורר, ניתן ללמוד עליו רבות תוך הקשבה לדבריו על זולתו.

בהזדמנות זו, ארשה לעצמי להעיר — בניגוד לדברים שהושמעו עם הופעת הספר, יחסו של רטוש לביאליק היה של הערצה גמורה, והיכוח נגע רק ב"מתי" וב"איך" שיש ללמוד.

גם בספר שנערך ע"י פנחס שדה — "תיקון הלב" של ר' נחמן מברסלב (הכולל סיפורים, חלומות, שיחות) יש משום עדות מעניינת וחיונית על עורכו.

אף בתחום האנתולוגיות מתייצבות כוללויות מעניינות: ברצוני לציין את הקובץ החדש לשוני של השירה העברית לדורותיה, שנערך ע"י ט. כרמי. אפשר אמנם לחלוק על בחירת השירים. אותי למשל מצערת אי-הכללתו של ש. שלום באנתולוגיה, ואפילו בשיר יחיד אחד. אולם עם-זאת יש בספר עדות ברורה לכוחה של שירה גדולה — מראשיתה ועד היום. קובץ אחר אליו לא הופנתה תשומת לב מספקת, הוא הקובץ "שירה צעירה" — מהדורה מורחבת בעריכת חנה יעוז, יעקב בסר ואיתמר יעוז'קסט.

ספר נוסף הראוי לציין הוא ספרו של יהודה עמיחי: "שירי אהבה" — קובץ חדש לשוני; וכן קובץ שני של "שירי ת"א" (ב) בעריכת חיים נגיד וחיים פסח. ברצוני לסיים בנושא התרגום. גם פה מדובר רק על גוונים נוספים שניזרו בתרגומי חדשים של יצירות מוכרות. כוונתי לדוד אבידן בתחום המחזאות, ולאחרן אמי בתחום הרומאן הקלאסי ("מובי דיק" להרמן מלוויל).

לא נגעתי בספרי ביקורת, משום שכאן כל ספר יקר בעיני והרשימה, כמוכח, היתה מתארכת בשל-כך מעבר למותר.

נורית גוברין

פעילות ספרותית ענפה ומגוונת ניכרת בארץ בשנים האחרונות, ובכלל. מתגברים הקולות שקוראים לסופר למעורבות ספרותית-חברתית ביצירתו; לביטוי השאלות הקיומיות המרכזיות העומדות על הפרק; למתן ביטוי לעבר שמחלחל בתוך ההווה. כל זה מתבטא מודעות לטבעו של המדיום הספרותי.

יצירות ספרותיות העוסקות בתיאור ההווה: יצחק ברנר; ארץ רחוקה; יונת ואלכסנדר סנד; ארץ נושבת. בצידן של אלה — יצירות ספרותיות התוהות על העבר ועל השורשים ומזמנות הכרות מחדשת עם ההסטוריה הקרובה שלנו בארץ, כמו: נתן שחם; עצם אל עצמו. שולמית לפיד; גיא אוני. בנוסף, ניכר ריבוי ספרי מסות של סופרים ומשוררים ומסאים שהרגישו צורך לכנס את מסותיהם המפוזרות בספר, ע"מ לומר במישורן עמדות שהציגו בעקיפין ובהסוואה ביצירתם. כמו: אבא קובנר; על הגשר הצר. יצחק אורבך-אורפז; הצליין החילוני שולמית הר-אבן; תסמונת דולציניאה.

ספרים אחרים מתארים את מציאות העבר הקרוב בארצות מוצאם של הסופרים בעיקר בצפון-אפריקה. ביניהם בולט ספרו של דן סרי — עוגות המלח של סבת סולטנה.

סוג נוסף מתאפיין בהיותו המשך יצירתם של סופרים העומדים בגבורותיהם כגון אריה ליפשיץ; בחמדה גדולה. יצחק זילברשלג; בין אלימות לאדישות. ספרי ישראל כהן; בחייון הספרות העברית; עיון לאור משנתו של יונג; ופסקי — טעם (מסות על ספרות וסופרים).

הדרישה למעורבת ספרותית-חברתית ניכרת גם במחקר הספרות הנתבע לשאלות השאלות המרכזיות ולקבל תשובות מרכזיות בתחום האידיאולוגיה, המשמעות והתכנים, מבלי לוותר על הישגי המחקר בתחום הצורני. הופעתם של ספרי מסות ומחקר ספרותי של מבקרים חדשים מאפיינת מגמה זו מדובר בספרים כמו: עדות קריאה לאורציון כרתנא; א.ב. יהושע לנילי סדן; לווינשטיין ושרשים וצמרות לנורית גוברין.

ברצוני לציין ארבעה ספרים אשר ראו אור בשנה החולפת, ועל אף שלא נישאו על גלי ההתלהבות הציבורית ולא עוררו סערה פוליטית, יש בהם תרומה חשובה להבנת הוויתנו הלאומית. כוונתי בראש וראשונה לתיאורה רב ההיקף, החובק עולם הרעיונות אשר שינו את פני החברה המדינית במאה השנים האחרונות, הלא הוא ספרו של פרופ' יעקב טלמון המנוח "מיתוס האומה וחזון המהפכה". מחקר זה, הסובל לעתים מאריכות יתר בהרצאת הדברים הנו ניתוח מעמיק של העימות בין הלאומיות והסוציאליזם. בגישה פסיכו-אידיאולוגית מרתקת. העובדה כי העם היהודי, היה למעשה הקרבן הראשי של התנגשות זו בין שתי האידיאולוגיות החברתיות הללו, וחלקם של היהודים בעיצובן ובהגשמתן של החזון במהפכה הסוציאליסטית — יש בו לקח לאומי רב ערך.

אסא כשר

אני ממליץ על שלושה סוגי ספרים: א. ספרים של אנשי רוח אמיתיים כגון: מיתוס האומה וחזון המהפכה של יעקב טלמון; אמונה, היסטוריה וערכים של ישעיהו ליבוביץ ומברלין לירושלים של גרשום שלום. ב. ספרים של הרצאות קטנות שאנשים לא רצים אחריהן אבל אפשר למצוא ביניהם פנינים כמו: על ספרים אסורים של חיים כהן הוצ' מוסד ואן ליר ירושלים; מן המקור, הישוב הישן על הלוח המודעות — קבצים של כרוזים ועלונים ישנים; הוצ' העורך בנימין קלוגר. להקדים את האלוהים של חנה קראל; הוצ' אדם; הספר של אליהו אלישר — לחיות עם יהודים — אוסף עצום על החיים של הקהילות היהודיות בירושלים במאה הנוכחית, ומן האוניברסיטה המשודרת של גלי צה"ל — חורים שחורים וננסים לבנים (על אסטרונומיה) של דרור שדה. ג. ספרים יפים שתענוג להחזיק אותם ביד, כמו: פניני ספרד שאסף יצחק מוסקונה בהוצ' מעריב.

גבריאל מוקד

אתיחס כאן רק לספרי שירה. קובץ השירה החשוב בזמן האחרון הוא, בלי ספק, "החם והקר" של מאיה בזרנו. זוהי משוררת, שבדומה לאהרן שבתאי מעצבת פואטיקה חדשה. אבל עליה ניתן, נוסף לכך, לומר כי הלשון העברית אוהבת אותה, הלשון בשפע אפשרויותיה, הלשון כחגיגה. במסגרת שירת-אהבה, או שירה לירית-ארוטית, או אירוטית-אלימה, הייתי מציין שני ספרים יוצאי-דופן: "טריסטן ואיזולדה" של אברהם בלבן ו"הספר הוורוד" של אריה זקס. בתחום שירה ותיקה יותר של דור-המדינה בלטו ביותר התחדשותם והתעצמותם של שני משוררים החשובים עוד מימי "לקראת" ו"עכשו" המוקדמים. כוונתי ל"קבר החלוץ" של משה בן-שאל ול"אישוריים" של אריה סיון. לאהרן שבתאי כבר התייחסתי, כשכוונתי לכלל כתיבתו, ובאופן קונקרטי יותר ל"חוט" ו"לספר הכלום". שירתו של אשר רייך הציבה אותו כמגבש נוסח מעניין משלו, כפי שמעידה גם מהדורה שנייה של "סדר נשים". עודד פלד ב"קדיש" ויצחק לאור ב"נסיעה" ייצגו גוון יפה מאד של שירה עזת ביטוי הגובלת בשירה היפית-מהפכנית. אנדרד אלדן ב"קולה מלא הסתכלות" קרוב לפעלם של סיון ובן-שאל. מבין ותיקי "לקראת" ו"עכשו", וגם ישראל אלידז, מאותו הרובד הכרונולוגי של דור המדינה, זינק ממחזאות לשירה ב"חמשה פרקים" שלו, ברמה גבוהה למדי. "בשכנות כמעט טובה" מאת מוטי בהרב הוא אחד הקבצים היפים ביותר בעת האחרונה. מובן, כי לא יכולתי להתייחס כאן לכל קבצי השירה היפים שיצאו; ומאידך-גיסא לא ציינתי מה שלא מצא חן בעיני.

נורית זרחי

בדיעבד אני מגלה שהמגמה הכללית שלי היא שאני רוצה פחות שינחמו אותי, ויותר שיסבירו לי ויקסימו אותי. זאת יחד עם הפגת תחושת הבדידות. הספר הראשון המומלץ עליי: הרצאות על ספרות לולדימיר נאבוקוב (אנגלית). דווקא משום שהספר צמוד באופן מאני כמעט לטיפול במבנה ובעלילה של הספרים בהם הוא עוסק; הצלחתי, אולי בפעם הראשונה, לתפוס שהספרות איננה החיים אלא יצירת אמנות. נאבוקוב מתייחס להשפעות ביוגרפיות ולמושג "מציאות" כאל ביטויים ולגאריים השייכים למוח העצל של תרבות ההמונים. ההתייחסות לפרטים, והנסיון שלא להישען על שום משענת חיצונית, יוצרים הרגשה מפחידה של נקיין ושל התכחשות כמודע לנטייה מרכזית בפעילות המוח האנושי. במחשבה שנייה, ההתרשמות היא כאילו נאבוקוב, כומס לעצמו חלק מהההליך לשם הגנה עצמית. בדומה לקיבוצניק משנות ה-30, המוזמן לארוחה על שולחנו של שוע, ואינו יכול לאכול בכל הלב, אלא רק עפ"י טקס צלול, גבישי ומחוכם עד-כדי פיק ברכיים. הספר השני: הנסיכה קוזימה להנרי גיימס (אנגלית). ספר נהדר שצריך לקרוא בו באטימות מסוימת, כדי להתמכר לרגישותו המיוחדת. זהו ספר על חלום הרוח האריסטוקרטית, הנחלם ע"י אנשים שנולדו, להוותם, בין המעמדות, והם משלמים על-כך בחייהם. גיימס מפלח בחץ סוג הווייה שהיום אין איש המרשה לעצמו לדון בה, משום שהיא אבדה ונגוזה לחלוטין. בקוזימה היא נמצאת, מודעת ליופיה, לשכירותה ולימיה האחרונים.

ששון סומך

עלי לציין בצער, שקריית-ספר שבכאן עדיין לא התעוררה להתמודד עם הנושא הערבי, וזאת חרף התמורה שחלה ביחסינו עם מצרים, וחרף התגברותה והסתבכותה של השאלה הפלשתינאית. מעטים, מעטים מאוד, הם התרגומים הנעשים מהספרות של שכנינו, וגם מזו הנכתבת בידי ערבים אזרחי ארצנו. יתר-על-כן, למרות ריבויים של מומחים למיניהם לשאלות ערביות, הפועלים בתוכנו, נדירים מאוד הספרים שכתבו בעברית, ושמתרתם לסייע בידי הקורא הישראלי להבין את אזורנו. יכול הספרים שתורגמו באחרונה מהספרות החדשה של מצרים מסתכם בשני רומאנים של נגיב מחפוז, ותו לא: בית בקהיר, שהוא הכרך הראשון של הטרילוגיה הקהירית של הסופר (תרגום: סמי מיכאל; הוצאת ספריית פועלים) וטפוטוים על הנילוס, שתרגומו הופיע לא מכבר (תרגום: מיכל סלע; הוצאת "כתר"). אמנם חובה היא להדגיש, ששתי יצירות אלה הינן ממיטב כתביו של מחפוז. עם זאת מה שתורגם עד עתה מיצירתו של הסופר מהווה חלק קטן למדי ממכלול כתיבתו. יש לקוות, שלפחות שני הכרכים הנותרים של הטרילוגיה הקהירית יופיעו בגירסתם המתורגמת במהרה. אלא שנגיב מחפוז אינו הסופר הערבי היחיד הראוי לקריאה ולתרגום, ולדאבוננו איש מבין סופרי מצרים וערבים אחרים לא זכה, ככל שאני יודע, להיתרגם. כאשר לספרי העיון — קשה לי למצוא דבר הראוי להמלצה מבין הספרים שהופיעו השנה בענייני המזרח הערבי. על כן אני נאלץ לשוב מעט אחורה ולהמליץ מאוד על קריאת ספרו של ישראל גרשוני "מצרים בין ייחוד ואחדות", שיצא לפני כשנתיים בהוצאת הקיבוץ המאוחד. זהו חיבור רב-היקף, מעמיק, וחשוב להבנת מגמות פניה האידיאולוגיים והרוחניים של שכנתנו מדרום.

סופרת שלישית: סלמה לגרלף ב"ירושלים" ו"קורות אחוזה אחת". עפ"י נאבוקוב הקורא הטוב הוא הקורא המחדש, משום שבעוד שבקריאה ראשונה אנו משקיעים יותר בצד המכני, הרי שבקריאה שנייה אנו מוחררים וחופשיים לגעת בהוויית הספר. סלמה לגרלף — אצבעותיה עדיין לחות מטל הבוקר הלא-אורבני. אלה סיפוריים-עם שנקלטו באוזן של יוצרת המחוננת במידה מתאימה של צניעות וקבלת דין. על-כן היא מעלה אותם למדרגה בה היחיד הופך סמל לא באמצעים של אנאליזה הקיימת לאחר מעשה; אלא של השאלה הזוהי שלפני פירוק. המיתוס כסיפור אישי שאינו חכם מדי, הנו הישג שרק הנוף הזה יכול להסביר לי את קיומו. פה מתרחש ספרות דרום-אמריקאית של המאה ה-19 בין פיורדים, ערפילים והרים מיוערים יערות מחט, שלא מתוך תקווה שהחזון החברתי הוא בעל ערך כלשהו לעומת ירושלים של מעלה. המלצה רביעית: סביב החדר (דיוקנה של המשוררת האמריקאית לואיס בוגאן — אנגלית). תלמידתה וידידתה של המשוררת, ליקטה קטעי יומנים, הרצאות ומכתבים כדי להעמיד את דיוקנה. ספר שאינו נעים בקריאה ראשונה, יבש, מפוכח. בעל איייה מפולשת. דרכו משתקפת אישיות שבמאמץ מתמיד מגיעה לאי-תלות, שפיות ואולי של מה שקרוי "בברות". מה שנותר לי מהספר זו הצבעה על דרך ואפשרות להשראה לא מהתרפקות נארכיסטית אלא מקבלת העול.

שמעון בראפרת; העיצוב האמנותי של הסיפור במקרא; הוצ' ספרית פועלים תש"ך.
יאיר זקוביץ; חיי שמשון; הוצ' מגנס, תשמ"ב.
שני ספרים אלה מצליחים לנתח את הסיפור המקראי בכלים של חקר הספרות הכללית, להבהיר את אמצעי ההבעה שלו, ולאפשר לקורא בן זמננו לעמוד על ייחודו האסטי.

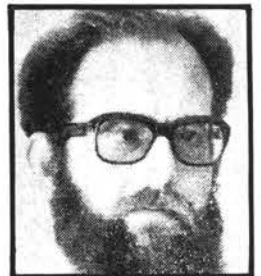
הספר הראשון מהווה סיכום מצויין של הישגי המחקר האסטי של הסיפור המקראי, והוא יכול לשמש כמבוא וכספר לימוד לכל הרוצה לחזור ולקרוא במקרא קריאה ספרותית. נראה לי שאין שווה לו ברמתו, בספרות המחקר הבינלאומית בתחום זה. הספר השני מוקדש ל"קריאה הדוקה" של ארבעה הפרקים בספר שופטים המוקדשים לפרשת שמשון. המחבר עושה שימוש בכל הדיסציפלינות המחקריות של חקר המקרא, כדי להעמיד אינטרפרטציה כוללת של הסיפור ושל המשמעות העולה מבין שורותיו.

בועז עברון

א. פרור; תולדות ממלכת הצלבנים; כרך ב'; הוצ' מוסד ביאליק.
הקופה המתוארת מרתקת, והספר מוביל להקבלות נוגות ביחס לתקופתנו. בעיקר במסגרתיו לגבי סיבות תמונתה של הממלכה, המזכירות מאד זמנים אחרים... סיבות הנפילה, לדעתו של פרור, נבעו מכך שמצד אחד לא מצאה הממלכה הצלבנית מודוס ויווני עם שכניה, ומצד שני פיתחה תלות מתמדת באירופה, הן בכסף והן באנשים, ולא הצליחה לעולם לעמוד על רגליה היא. בסוף עייפה אירופה מכל העניין ובחלה בו. ההקבלות לימינו ברורות, למרות שההיסטוריה איננה חייבת לחזור על עצמה.
ב. חנה ארנדט; מקורות הטוטאליטאריות (אנגלית). ספר זה שאני חוזר וקורא בו, מהווה לדעתי אחת מהיצירות המעמיקות ביותר להבנת העולם של ימינו.

יהודה פרידלנדר

בתחום הסיפור מומלץ במיוחד הסיפור "אחרון בנימין" בהוצ' שלם מאת אריאלה דים. סיפור שני למחברת שיש בו מיוזג נדיר של רגישות אסטטית, כושר אנאליטי ולשון שובת לב.
בתחום הרומאן יש לציין לשבח את "והבקר לדרכו עולה" שהוא חלק ראשון מטריולוגיה מאת שרגא קדרי, שהופיע בהוצ' יחדיו. אחד הרומאנים הבשלים, העמוקים, הקשים לקריאה והמתקנים כאחד שהופיעו בעשר השנים האחרונות.

בתחום העיון יש קסם רב בשלושת כרכי "כתבי וידי וזכרון" מאת דב סדן בהוצ' עם-עובד.
ברצוני להדגיש שההתמקדות ביצירות שבפרוזה, אינה אומרת חלילה הסתייגות משירה ומדרמה, אלא שבשנה האחרונה, התרכזתי בעיקר בקריאת סיפורת ולא היתה לי הזדמנות מיוחדת לקרוא דברי שירה לכן אני נזהר מלהביע דעה כלשהי.

עדי צמח

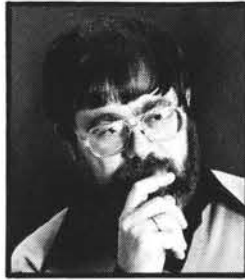

ספרי תרגום מומלצים:
א. "בשכני גועת" של פוקנר.
ב. אוסף שירים יפהפיים ומסות של אוקטביו פאס, בעריכתו של יהודה עמיחי.
לדעתי משרור ומסאיסט זה הוא בבחינת גילוי גדול. שירה עברית:
א. "ארץ בחירה" — לקט יוצא מן הכלל של שירי יאיר הורביץ שהוא לדעתי המשורר המעניין ביותר שקם לנו משך חמש-עשרה השנים האחרונות. בעל עולם חווייתי עשיר וסוחף. מן המשוררים המעטים היוצרים מיתוס שלם.

מדע בדיוני:
א. "לראות" להאראלאן אליסון. ספר קשה לקריאה. פועל על הקורא כמו הלם. מביא אותך לשאט נפש מעצמך. מטפל במפלצות שבתוכנו, עד שעולה כך הרצון לשאול בחדרה כיצד נחש אותך כך. הסיפור הטוב ביותר בקובץ הוא "יין מוזר" (על-שמו, אגב, נקרא הקובץ באנגלית).

ב. "כוכב ושמו שאול" לקורד וינר סמית'. זה שמו של היפה בסיפורי הקובץ, המתאר מושבת עונשין לבני-אדם, המאוכלסת ביצורים מוזרים. שוחרי-טוב מזור. בני-האדם השרויים במקום מצמיחים אברי-גוף מיותרים למען בנק האברים. תוך-כך יש ביניהם שמאבדים מהותם האנושית, ויש שנשארים אנושיים-פתיים גם בלבשם צורת אף מזור או כדו'. הסופר בעל כוח יצירתי גדול.

חנוך רוזן

א. קרל פופר; שאלה ללא סוף; הוצ' פונטנה/קולינס (אנגלית).

זהו ספרו האוטוביוגרפי של פופר, בו הוא מתוודה על-כך שלפני היותו לפילוסוף היתה המוסיקולוגיה מאוויי חייו. בספר מספר פרקים הנוגעים בשאלות מוסיקה ואסטטיקה מוסיקלית בדרך בה לא נגע בהן אף מוסיקולוג עד כה. במיוחד מדובר בפרק העוסק בהשערות בדבר הופעתה של המוסיקה הפוליפונית. וכן בפרק בו הוא עורך הצגה השוואתית מדהימה בין מוצרט ובטהובן.

ב. ג'ון קייג'י; דממה; הוצ' מ.י.ט. קיימברידג', מסצ'וסטס (אנגלית). ספר זה הוא המסמך — בה' הידיעה — להבנת המוסיקה של שלושים השנים האחרונות. קייג'י משחרר את המוסיקה, לראשונה בספר זה, מהכבלים של הצלילים הקונוונציונליים האפשריים. זוהי קריאת תגר של ה"ילד הנורא" של המוסיקה העכשווית על המוסיקה המערבית כפי שהיתה, ונסיון משמעותי ראשון ליצירת קשר בינה לבין מקורות במזרח הרחוק ובמיוחד עם הן-בודהיזם. גם דרך הכתיבה בספר איננה שגרתית. המקריות במתכוון שולטת בהרכבת הקטעים, ביניהם — הרהורים, מכתמים, סיפורי מעשיות שהיו ולא היו, הבזקים מילוליים, קטעים בעלי משמעות פונטית בלבד וללא כל קשר סמנטי ביניהם. מכל אלה עולה רוחו הטובה של המחבר, ובעיקר — הפילוסופיה של האסטטיקה החדשה במוסיקה בת זמננו.

ג. אלפיים שנות מוסיקה, בעריכת פ.ע. גרדנוויץ; הוצ' מסדה.
כאן, אוסף מעניין ומרענן של מכתבים, פרקי זכרונות ורשימות ביקורת של גדולי המלחינים, מתקופת הרנסנס ועד היום. ספר שקריאתו משעשעת, במיוחד באותם קטעים בהם מחווים מלחינים מפורסמים (כמו: ברהמס, ליסט, רוסיני, שומאן, ברליוז ועוד) את דעותיהם על מלחינים אחרים בני דורם. מתוך מסמכים משעשעים אלה, עולה למעשה התמונה האמיתית על המסתתר מאחורי דרכי היצירה המוסיקלית, במיוחד במשך שלושים-מאות השנים האחרונות. אין בספר מאומה על מוסיקה, הכל מפי המלחינים עצמם.

אניטה שפירא

א. יעקב טלמון; "ראשיתה של הדמוקרטיה הטוטאליטארית" ו"המשיחות המדינית". שני ספרים שננתנו תמונה מקפת ביותר של ההסטוריה האינטלקטואלית ושל זרמי המחשבה הגדולים של המאות ה-19 וה-20, שעצבו את עולמנו.

ב. יעקב כץ; "מסורת ומשבר". ספר אשר האיר הארה מיוחדת את תהליכי המודרניזציה בחברה היהודית, ואת הפרובלמטיקה של השתלבות היהודים בחברה הכללית.
ג. גרשום שלום; "שבתאי צבי". עבודת מחקר יחידה במינה בעמקתה, בניתוח המקורות שבה, ועם זאת במעוף ובחתיירה לראייה מסקנתית, מוכללת.

ד. בולוק; "היטלר". גם פה שילוב של עבודת מחקר, עפ"י דוקומנטים מודרניים, עם הפיסה והבנה כלליות של התקופה.

גרשון שקד

א. הסופר שיצירותיו השפיעו עלי יותר מכל יוצר אחר בשנה האחרונה הוא יוסף רוט, אשר נולד ב-1894 בברוד. כילה את רוב ימיו בערים שונות במערב אירופה. קיבל את השראתו העיקרית מן הממלכה ההבסבורגית ונפטר במאי 1939 בפאריס.

בעברית הופיע עד עתה מפרי עטו רק "מרש רדצקי". יצירות נפלאות נוספות שלו בגרמנית הן: "בריתה ללא קץ"; "מלון סבוי"; "הלילה ה-1002"; "סוחר הקוראלים"; "ימין ושמאל"; "פסל הקיסר"; "מערת הקאפוצינים"; "המשקל המזויף"; "איוב" — סיפורו של אדם פשוט ועוד. כל אלה, שורה של נובלות ריאליסטיות רגישות מאד, שלעתים קרובות עוסקות בשאלת מעמדו המבודד של האדם בהקשרים חברתיים שונים. סיפורו הקרוב ביותר לליבי הוא "בריתה ללא קץ" העוסק באדם יהודי המתגלגל ברוסיה משך מלחה"ע הראשונה, ומוצא לאט לאט שכל האידיאולוגיות מזויפות, וכל האמיתות מפוקפקות ומה שנשאר לאדם הוא בידודו הקיומי לעצמו מול שמים שותקים. הן הסופר והן גיבורו הם גלגול יהודי-גרמני של משבר התלישות הטוטאלית של יהודי מזרח-אירופה שהגיעו למערב-אירופה, הוצגו ככלים ריקים מן הבחינה התרבותית, הדתית והחברתית, וניסו למלא את עצמם בישות הכואבת של עצמם ככור המתמלא מחולתו. זה ביטוי אינטנסיבי מאד של בדידות מיוסרת, בדרך של אירוניה צלולה ובלתי מהולה, שתחכומה הגדול ביותר — בבחירותה חסרת התחכום, ובעולם הספרותי בו אנו חיים, יש בכתיבה מסוג זה משום רוח צחה, גם אם רוח זו מבטאה חרדת מוות המעורבת בתשוקה למות, כמו ב"סוחר הקוראלים" שהוא מן הסיפורים הטובים ביותר של רוט ומן החשובים שנכתבו בספרות היהודית-גרמנית בכלל.

ב. ספר חשוב אחר הוא ספרו של שלום "מברלין לירושלים", המכיל וידיוי של אדם ציוני, המגלה כיצד שינויים בתודעה, עשויים לעצב הווייה אנושית, וכאשר התודעה מבדיקה כמו זו של גרשום שלום, יש משמעות שונה להכרעות הקיומיות המתחוללות בגינה, כולל ההכרעה לעלות לישראל.